

ולכן לדעתי יכולים לכתוב גט כשר ולמוסרו לשליח להולכה שמינה הבעל בעדים והוא ימסור לאשה עפ"י הסדר המבואר בסדר גיטין.

ומפני החפזון קצרתי ואו"ש לכת"ר ידידו ומוקירו יחיאל יעקב וויינבערג

סימן מד

אשה אחת נפלה לפני שני אחים יבמים, אחד מהם הוא משומד שיצא מדת ישראל והשני הוא כופר בה' ובתורתו, מחלל שבת וכל קדשי ישראל בפרהסיא. וע"פ מצב הדברים נקל יותר להשפיע על המשומד שיחלוץ ליבמתו מאשר על הכופר בתורת ישראל ומלעיג על מצותיו.

ורב אחד גדול ומפורסם התיר את תחליצה ע"י המשומד, כדי להתיר את האשה מכבלי העגון. וטעמו וגמקו הוא, שמומר לכה"ת לא עדיף ממשומד שיצא מדת ישראל ושניהם שווים לכל מיני פסלות, יינם יין נסך וכו'. ולכן טוב יותר לבחור את הרע במיעוטו ולטפל במי שיודעים אנו בו שיוזקק לנו ויתרצה להתיר את יבמתו תוקוקה.

וכאשר לפי דעתי הדבר צריך עיון מצד הדין, אמרתי להציע את הדבר לפני גדולי המורים ובטובם להודק להלכה זו ולהודיענו דעתם דעת תורה בזה.

(א) הנה כבר ידועה שיטת הגאונים (עין בטור קנ"ז ובמרדכי פ' החולץ ותשו' מהר"ם ב"ב סי' תתרכ"ב), שמומר אינו זוקק ליבום ותחליצה, ולעומתם שיטת רש"י בתשובה שאין לסמוך על הגאונים הנ"ל (עין מרדכי הנ"ל) וגם הטור סי' הנ"ל דחה שיטה זו. ואף שהב"י דחה דעה זו וגם סתם בשלחנו הטחור סי' הנ"ל שאין לסמוך ע"י, מ"מ מביא הב"י בעצמו דברי הר"ם במרדכי הנ"ל שהביא רא"י לשיטת הגאונים, ואף שלא מלאו לבו לעבור על דברי רש"י ז"ל ולפטור יבמה שנפלה לפני מומר בלא יבום ותחליצה, מ"מ החמיר במעשה שבא לידו ביבמה שהי' לה שני יבמים, הגדול מומר והקטן הלך למדינת הים, והורה לאסור חליצת המומר, אף שיש בזה משום תקנת עגונה, מפני שיש לה יבם ישראל ואוליגן הכא לחומרא והכא לחומרא. הרי שגם רבינו הב"י חשש לדברי הגאונים ז"ל במקום שיש יבם שני. ועין עוד שם בב"י שהביא דברי המהרי"ק בשורש קע"ז ביבמה שנפלה לפני יבם מומר וע"א מעיד שמת אותו יבם מומר, שיש לצרף

להתירא דעת הפוסקים המתירים זקוקת יבם מומר בלא חליצה. משמע שכל מה שכתב שאין לסמוך על הגאונים, הוא רק לקולא ולפטור אותה בלא חליצה במקום יבם אחד, אבל לחומרא ובמקום שיש שני יבמים ודאי שיש לחוש ולהחמיר ולפסול חליצת המומר.

ורבינו הרמ"א בסי' קנ"ז סעיף ד' הביא ג"כ להא דמהר"ם הנ"ל דבשני יבמים לא מהני חליצת המומר אף בדיעבד, ואף שהריב"ש בתשובתו סי' א' פסק דבדיעבד מהני חליצת המומר, מ"מ מכריע הרמ"א ז"ל כמהר"ם הנ"ל ועין בב"ש שם ס"ק ה'.

ולא עוד אלא שהרמ"א הביא דעת מהר"י מינץ לסמוך על דעת הגאונים ז"ל גם לקולא היכא שעברה ונשאת בלא חליצה, כי לא ידעה שיש לה יבם מומר (ועין בשד"ח פאת השדה מערכת ד', שהביא בשם כמה אחרונים, דאף מאן דמחמיר בזיקת יבם מומר ומצריך חליצה, הוא רק מדרבנן, ואף שלענ"ד לא משמע כן מדברי הראשונים). וא"כ בנידון דידן, שיש שני יבמים, האחד הוא מומר והשני אינו מומר, ודאי שיש לחוש לדעת הגאונים ולפסול חליצת המומר אף בדיעבד.

ורב אחד רצה להקל בנידון דידן, לפי שהאח השני שאינו מומר הוא במדינה אחרת וגם אפשר שלא ירצה בשו"א לתת חליצה, ודימה זה למה שהובא בבה"ט בשם הרד"ך, שכתב: "דלכ"ע ביבם משומד שאינו בעירה וגם היא אינה יכולה לילך לעירו, דאיכא תרת"י, השמד והעיגון, להלכה ולמעשה, אם יסכימו חכמי הדור לעשות מעשה לפטורה בלא חליצה, גם הוא יהיה סניף להם".

ואין הנידון דומה לרא"י, דהתם היבם המומר הוא במדינה אחרת, שא"א לבוא שמה ובכה"ג סובר הרד"ך שגם רש"י מודה לדעת הגאונים דאדעתא דהבי לא קדשה נפשה, דהא לא שייך טב למיתב טן דו, שהרי א"א לבוא שם כלל ולהכי אמרינן דבזיקת מומר כזה אנו סמכינן אדעת הגאונים ופטרינן לה בלא חליצה, משא"כ בנידון שלנו, שהיבם המומר הוא כאן ורק האח השני אינו כאן וא"א להגיע אליו, דאז, אדרבא, לפי דעת הגאונים שפוסלים חליצת מומר לפי שאינו בכלל אחוה, הרי היא זקוקה רק ליבם השני ואיך אפשר להתיר בלא חליצת יבם זה, דאטו אם היבם כשר הוא במדינה רחוקה נתיר תחליצה ע"י מי שאינו יבם? ואין לומר דבזה סמכינן אדעת רש"י דגם מומר מיקרי יבם וכשר לתחליצה, שהרי כבר הבאנו לעיל דלחומרא אנו חוששים לדעת הגאונים שאין היבם בכלל חליצה

הלכות אישות, ודאי שקדושו קידושין וגיטו גט ויקתו זיקה.

וצא וראה מה שכתב רבינו שבגולה הגאון חת"ס ז"ל בחייו מתשובותיו סי' נ"ו וז"ל: "ועוד נ"ל דהמרדכי לא אמר במומר לע"ז או לחלל שבת ומקיים כה"ת, כמו אחאב, כמו שכתב רש"י ריש חולין, דנהי דגרע משאר מומר לד"א דזה דינו כמומר לכה"ת, מ"מ אשתו זקוקה ליבום ולא אמרו מרדכי אלא במי שהמיר ונדבק לאומה משארי האומות ויצא מכלל יהדות לגמרי, ע"ז אמרו שאינו בהקמת שם, ואין מקושש ואפילו אחאב בכלל זה". הרי שפתי החת"ס ברור מללו דכל חדושם של הגאונים לענין חליצת מומר אין בו אלא חידושו במשומד גמור, אבל לא במי שחלל שבת וכפר בתורה. הן אמנם שבתשובות חת"ס אבהע"ז ח"ב סי' ע"ג בד"ה אך, כתב: "דאין לומר כוונתו שספק אם קיבל הזאה וטבילה מהכומר לשם המרת דת, טיפין אלו מה טיבן, כיון שנשמע ביניהם ונעשה מומר וכופר בכל התורה כולה הרי זה אח מומר דפליגי ב' הפוסקים", ודברים אלו הטעוהו לבעל ספר תשורת שי סי' ב' לסבור, שדעת החת"ס שגם מחלל שבת הרי הוא כמשומד לענין חליצה, ובאמת החת"ס מיירי במי שנשמע בין העכו"ם ונעשה מומר וכופר בכל התורה כולה" ולא חסרו לו אלא הטיפים של הזאת הכומר, אבל לא במחלל שבת או עובר שאר עבירות שעשאוהו חז"ל כמומר. אח"כ ראיתי שבס' שו"ת אמרי יושר ח"ב סי' קכ"ו תפס עליו בזה, ובאמת גם מזה חזר בו החת"ס בהמשך דבריו וכתב: "שוב עלה בדעתי, דאפשר שיש לחלק בין קיבל המרת דת ע"י כומר או לא, רק שנשמע ופרק עול".

שוב ראיתי, שגם בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' י"ד נוטה לכך, שאין לחלק בין משומד לבין עבריין כופר בתורה, וכותב שם, שלשיטת הסוברים דטעמא דאין מומר זוקק משום דלאו אחיו הוא, הרי מבואר בסמ"ג וסמ"ק שבב"י יור"ד ריש סי' רנ"א, שבכל עובר עבירה להכעיס לא אחיו הוא ולא ממין אחות הוא ומכש"כ בכופר ומלעיג על התורה... וגם להסוברים דטעמא דיבם מומר משום אומדנא דאדעתא דהכי לא קדשה נפשה, י"ל דשייך ג"כ בכה"ג, יעו"ש, ומגודל המבוכה בזה בספרי האחרונים, זה מטה פנים לכאן וזה לכאן, אמרתי לברר את הדברים במקורם:

(ג) **בדעת** הגאונים שאין יבם מומר זוקק ישנן שתי שיטות: שיטה אחת, שאין למומר דין יבום כלל ואין זיקתו זיקה, וטעם הדברים הוא: אחד, מה שכתב בהגהת מרדכי הנ"ל, דכיון שאין אנו מצווין

וצריכה חליצה מן השני ואפילו בדיעבד לא מהני חליצת המומר, וכי בשביל שהשני אינו כאן נחיר חליצת מומר? הם מלהזכיר, וכבר הבאתי לעיל דברי מהר"ם ז"ל בעובדא דידיו, שהי' היבם הקטן במדינת אחרת, וכתב להחמיר, ודבר זה פשוט מאוד ולא כתבתיו אלא להוציא מדעת המקיל.

ועיין בחת"ס אבהע"ז ח"ב סי' פ"ח, שכתב כי הבאה"ט נתן מכשול גדול לפני המעיינים בהביאו בקיצור דברי הרד"ך הנ"ל, דהתם היה עובדא וכו' והנה לא מצאתי שהסכימו עמו אפי' בנידון דילי' וכו'. (ב) **אלא** שעדיין יש מקום להקל בגידון דידן ולומר, מאחר שגם האח השני הוא כופר בכל, מחלל שבת וכל קדשי ישראל א"כ הרי הוא כמומר לע"ז ^{הוציא החכמה} בכל דבר, ויסוד הדברים הוא עפ"י דברי הגהת מרדכי בפ' החולץ להשיב על רש"י ז"ל, שהביא רא' דמומר זוקק מהא דקידוש קדושו קדושין (עיין יבמות י"ז, ע"ב) דנהי דהוא ישראל (אעפ"י שחטא ישראל הוא) היינו בדברים דלא כתיב בהו אחתה, כגון גיטין וקדושין, משא"כ לענין יבום וחליצה, דכתיב בהו אחותה, אינו נוהג במומר שיצא מכלל אחותה, שהרי אין מצווים להחיותו ומותר להלוות לו ברבית, ולפי"ז גם כופר בכה"ת שהוא כמומר לענין רבית וצדקה ג"כ אינו זוקק לחליצה, וא"כ מ"מ יכולה לקבל חליצה מהמשומד, דלשיטת רש"י וסיעתו חליצת מומר כשרה; ולשיטת הגאונים גם האח השני אינו זוקק וא"כ אין נ"מ ממי ^{הח"ס 1234567} תחלוץ.

והרב המתיר האריך להביא ראיות דכופר בכה"ת ומחלל שבת הרי הוא כמומר גמור גם לענין חליצה ויבום, ובאמת ראיתי בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' ה', שהאריך בדבר זה והראה פנים לכאן וכאן ובהמשך דבריו מביא בשם כמה מספרי האחרונים, שמומר לחלל שבת הרי הוא כמומר לכה"ת, הוא רק מדרבנן וא"כ ודאי שזוקק הוא לחליצה, עי"ש בדבריו.

והנה כבר הבאתי לעיל דעת האחרונים, דהא דמחלל שבת הוא מומר לכה"ת הוא רק מדרבנן וא"כ פשיטא שאין להקל בו לענין חליצה, ואפילו למאן דסבר דהוא מדאורייתא, מ"מ לא מצינו בו פסול רק לענין נאמנות ושאר דברים שבקדושה ודברים שבדת, אבל לא להפקיע ממנו זכויות וחובות הנוהגות בבן ישראל שנולד בקדושה, וכי בשביל שסרח ובגד נעשה חפשי מן המצוות? ודאי שהוא כישראל גמור לכל דבר, ולא אמרו אלא להחמיר עליו, אבל לא להקל עליו ולפוטרו ולסלקו מהחובות והשיעבודים המוטלים עליו, וכש"כ שאין להעלות על הדעת להפקיע ממנו

שמדרכו להקפיד ע"ז שגם בניו ישארו באמונתו החדשה, משא"כ בפורקי עול תורה ומצות, שאינם להוטים להסיר את בניהם מאחרי ה' והרבה מהם שמחים לראות בניהם שבים לגבול התורה והמצות. ודבר זה ידוע ומפורסם וא"צ לראי'.

אח"כ עיינתי בספר באר עשק ומצאתי שבסימן ע"ו האריך הרבה בדין מומר והביא הרבה טעמים בהסברת דעת הגאונים ובד"ה "חמישית" כתב בתוך שאר דבריו, וז"ל: "אבל הכא רחוק הכתוב את המומר במאי דכתיב, לא תהי' אשת המת החוצה לאיש זר" ואין זה טפי ממי שיצא מן הכלל וכפר בעיקר ומחלל את ה' בפרהסיא וכן גבי קרבן פסח הכתוב קראו זר, דכתיב: כל בן נכר לא יאכל בו' ותירגם אונקלוס: "כל בר ישראל דישתמד", ודאי דלאו אחי' הוא זה אלא זר ונכר, כי זר מעשהו ונכריה עבודתו, וזר ונכר קרי ל' הכתוב", ושם בדף צ' דקדק מדברי השו"ע, שסתם בס' קנ"ו שמי שיש לו בן, מ"מ אפילו עע"ז, פוטר א"א מן היבום וגם בס' קנ"ז סתם כן גבי אח, שאפילו עע"ז זוקק ליבום, ואילו באותו סימן בסעיף ד' מביא דעת הגאונים שמומר אינו זוקק, ומתוך כך יצא לחלק בין עע"ז למשומד, שאם הוא עע"ז אבל לא הפקיע א"ע להיות משומד פסק דהוי אחיו לכ"ד, אבל משומד הביא שיש חולקים כיון שנתנכר תתנור ואינו עוד אחיו, עי"ש, שבוה תירץ קושיות התרוה"ד על הגאונים ורוצה שם להכניס כוונה זו גם ברמב"ם הל' יבום וחליצה פ"א, ה"ו, ועיין שם במ"מ ועיין בב"ח קנ"ז.

הרי שדעת הגאונים, והח"ס ובעל באר עשק, לחלק בין משומד ובין כופר ופוקר שלא נשתמד, אלא שלשון הטור אבהע"ז סי' מ"ד צ"ע, שכתב שם: "וי"א דמומר לחלל שבת בפרהסיא ולעבוד כו"מ דינו כעכ"ם גמור ואין קדושי קדושין" — הרי שמשוה מומר לחלל שבת למשומד.

אבל דעה זו נדחית מהלכה, דחזינן שגם ר' יהודאי גאון, שפסק לפטור זקוקת משומד מחליצה, כנ"ל, מ"מ הצריך גט אף בקדושי כותי וכמובא בטור, וגם הב"י לא הביא דעה זו בשולחננו אף לא בשם יש מי שאומר, וגם הרמ"א לא הביאה, ובאמת נראה לי, שטעם הגאונים מהא דאמרו ביבמות י"ו, א' משמי' דשמואל: "לא זוו משם עד שעשאו עכו"ם גמורים, שנאמר: בה' בגדו כי בנים זרים ילדו", וס"ל להגאונים ז"ל, שכל מי שהמיר דתו הוא בכלל זה, שהרי הוא ובניו עד סוף כל הדורות נטמעים בין הגויים (ועיין בחידושי הרשב"א יבמות כ"ב, א', ועיין מהרש"ל שם ט"ו, ב, תד"ה אמוראי גינהו).

להחיותו ומותר להלוות לו ברבית ואין מוזהרין בהשבת אבידתו הרי פקע ממנו שם אחוה, ואעפ"י שהוא ישראל לענין גיטין וקידושין, מ"מ אינו נקרא אח לענין יבום וחליצה, ועל דברים אלו כבר השיב התה"ד בס' רכ"ג, שרק מאחוה דכתיב גבי, וחי אחיך עמך או גבי, לכל אבידת אחיך דמיירי מסתם בני אדם שאינם אחים מלידה ובטן ולא נקראו אחים אלא עי"ז שהם אחים במצות אפשר להוציא מי שאינו אחיך במצות, משא"כ אחוה דכתיב ביבום דמיירי מאחים, שהם אחים מלידה אין להוציא מומר, שהרי כתיב מפורש: הלא אח עשיו לעקב, ועל הדברים הללו כבר השיבו הא"מ סי' קנ"ג, דביבום תלה רחמנא אחוה בירושה דבעינן שיהי' מיוחדים בנחלה (עיין יבמות י"ז, ב) ומומר אינו יורש את אביו לפי שיטת הגאונים וא"כ אינו אח לענין יבום.

ולפי"ז זהו רק במומר גמור, שנדבק לעם אחר, אבל לא במחלל שבת וכופר בתורה, שלא מצינו בו שאינו יורש את אביו, אדרבא מדברי תשובת הרא"ש כלל י"ז והמרדכי בפ"ק דקדושין יוצא, שרק משומד ממש אינו יורש את אביו משום שגבי ירושה נאמר: להיות לך לאלקים ולזרעך אחריך, מי שזרעו מיוחס אחריו, ומומר אין זרעו מיוחס אחריו.

וטעם שני הביא בתרוה"ד סי' רכ"ג בשם ר"א מרגנשבורג, שמומר הרי הוא כערוה, שהנבעלת למומר קנאין פוגעים בה, היא כערוה שיש בה חיוב מיתה ופקעה זיקתו, ואעפ"י שקדושי קדושין, זהו מטעם שמא עשה תשובה, שהרי הוא עושה מעשה יהדות ומקדש כדת מו"י, משא"כ לענין זיקה, אין לנו שום יסוד לחוש שמא הרהר תשובה (עיין בחת"ס סי' ע"ג וסי' ע"ד שכתב כן), ואף שבתרומת הדשן השיג ע"י, שא"כ יהי' הולד ממזר והרי גם מביאת עכו"ם אין הולד ממזר — יש להשיב, דהתם לאו משום שאינו ערוה אלא משום שלא תפסו ב' קדושי גמ' לאחריני ומשו"ה גם בעכו"ם הבא על א"א אין הולד ממזר, עכ"פ טעם זה שייך רק במי שיצא לגמרי מדת ישראל, אבל לא בכופר ומלעיג על דברי תורה.

וטעם ג' הוא מה שהביא בחת"ס סי' ע"ד ד"ה ואלו, שיבם מומר אינו בהקמת שם, שהרי עיקר ענין היבום הוא, להקים לאחיו שם בישראל, משום שכן הנוולד ליבם כאלו נולד למת, כמ"ש הרמב"ן, והכא התורה מעידה בבטילת נכרי: כי יסיר את בנך מאחרי, נמצא זה המומר כשמיבם אשת אחיו ומוליד ממנו בן מסירו מאחרי ה', ע"ש (וכדברים האלו מצאתי ג"כ בספר באר עשק). וטעם זה שייך רק במשומד,

הגאונים דסברת טוב למיתב טן דו וכו' הוא רק במוכה שחין, אבל לא במומר, דבהא אנו אומרים דאדעתא דהכי לא קדשה נפשה. וסברא זו הובאה בהג"מ פ' החולץ ובאו"ז הל' יבום וקדושין סימן תר"ה. ועיין גם בתרומת הדשן רכ"ג. ואף שכתבו התוס' דסברא דאדעתא דהכי לא קדשה נפשה שייך רק בארוסה אבל לא בנשואה, יעו"ש — הנה כבר כתבו האחרונים, וכראשם הב"ח סי' קנ"ז והחת"ס ז"ל בסי' ע"ג, שמהר"ם ס"ל דבמומר אפילו בנשואין אמרינן אדעתא דהכי לא נשאית יעו"ש.

והנה כבר העלה החת"ס ז"ל בסי' הנ"ל, שסברא זו שייכת רק במי שקיבל "המרת דת ע"י כומר", דאז א"א לו בשו"א שיחזור לדתו בלי סכנת נפש ובריחה לחוץ למדינה, וא"כ בע"כ ישאר בהמרתו והיא בע"כ תמשך אחריו וכו' משא"כ בפקדן ופורק עול, דכל שעתא ושעתא זמני' הוא לחזור לדת ישראל, א"כ נהפוך הוא, דעדיף טפי ממוכה שחין יעו"ש. ולכאורה ה' אפשר לומר שבזמנינו שאין עכוב מצד המלכות לשוב לדת ישראל, גם במשומד בטל הטעם הנ"ל, ולפי"ז גם הגאונים יודו דמומר שבזמנינו זוקק ליבום. ובאמת מצאתי בספר אמרי יושר ח"ב סי' קכ"ז שהעיר בזה, אבל באמת לפי מה שהבאתי לעיל בשם המל"מ לחלק בין מומר שנטמע בין הגויים לבין שאינו נטמע, ודאי שגם בזמנינו יש לחלק כן, וגם באמרי יושר העיר שיש לחלק מטעם אחר, שבמשומד קשה לו לחזור, משא"כ במי שאינו נטמע, שיכול לחזור בכל שעה. ובאמת ל"צ לכל זה, שהרי בזה ודאי דאולינן אחרי דעת בני אדם, ואנו יודעין דבנות ישראל ודאי לא תתמצנה להנשא למשומד בשום ענין ואופן שבעולם. ומאידך גיסא אנו רואים, שכמה מבנות ישראל הכשרות אינן מקפידות מלהנשא אפילו למחלל שבת וכופר בעיקר. ועיין בטור יור"ד סי' קי"ט בדיני חשוד, שאנו הולכין בזה אחרי דעות בני אדם. ועיין שם בב"י מה שמביא בשם רבינו יונה, ששמע מחכמי צרפת לענין עובד ע"א שבבית ישראל הוא אומר שהוא יהודי שאינו עושה יי"ג, עי"ש. ובאמת נראה שבת ישראל אינה רוצה להנשא למשומד, לא רק מטעם האיסור, אלא בעיקר מטעם בזיון וגנאי ופסול משפחה, וזה שייך במשומד ממש ולא בכופר בכה"ת. שבעו"ה כבר התרגלו בזה.

עכ"פ ברור, שסברת אדעתא דהכי לא קדשה נפשה שייכת במשומד גם בזמננו, אבל לא במחלל שבת וכופר בעיקר. ובע"כ צ"ל כן, שאל"כ ה' צריך לשיטת הגאונים להתיר לאשה יראת ה' להנשא בלא חליצה אם היבם הוא קל הדעת ואינו מדקדק במצוות.

ועיין בב"ש סי' קמ"ד ס"ק י"ג מ"ש לחלק בין הנ"ל ובין כותי, שאמרו ג"כ בריש חולין שעשאו כעכו"ם גמורים. ואפשר שהי' להגאונים ז"ל קבלה ע"ז. עכ"פ, זהו רק במשומד, אבל לא בכופר ופורק עול, שלא נטמע בין הגויים, שאפשר שיהי' לו זרעא מעליא (עיין ב"ק קי"ט, א, וע"ז כ"ו ב, תד"ה אני). ועיין בש"ך יור"ד סי' קנ"ט ס"ק ד' בשם הב"ח, שיש להחמיר במומר להכעיס טפי מבמומר, שיצא מן הכלל, והטעם כנ"ל. ועיין במל"מ הל' מלוה ולוה פ"ה שהביא דברי הרא"ש, שרק ישראל שיצא מן הכלל וכפר בעיקר מותר להלוות לו ברבית. והטעם, שמי שנעתק לדת אחרת מסתמא בניו כמותו, אבל בעובד ע"א, שלא נעתק לאומה אחרת, חיישינן דילמא נפיק ^{אוצר החכמה} מיני' זרעא מעליא.

וראיתי להגאון מסוכטשוב בספרו אבני נזר, שכתב ג"כ שיש לחלק בין משומד לבין כופר, והביא רא' מש"ס חולין קל"ב, ב, שאמרו שם: "כל כהן שאינו מודה בעבודה אין לו חלק בכהונה". ועיין ברש"י, שפירש דמירי בכופר בה' ובתורתו. ואי נימא דחשיב כמשומד א"כ יאסר בשאר קדשים, כמו שאסור בפסח? ועיין בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' קל"ה, שדחה רא' זו, שגם משומד מותר בשאר קדשים לשיטת רש"י בפסחים ע"ג עפ"י דברי הצ"ח שם.

ולכאורה מפשטות הגמ' ביבמות ע"א ובפסחים דממעטינן מבו' שרק בפסחים המרה פוסלת, משמע שבשאר קדשים אין המרה פוסלת. וקצרתי. ובאמת תמהתי על הגאונים הנ"ל, שהי' יכולים להוכיח בפשיטות שיש הבדל בין משומד לבין מומר, שהרי בקרבן פסח רק משומד אסור לאכול, אבל לא פורק ופורק, כדמשמע מלשון אונקלוס על הפסוק, כל בן נכר, שתירגם: דישתמד. וכן איתא ברמב"ם הל' ק"פ פ"ט, ה"ה, וז"ל: "ובן נכר האמור בתורה זה העובד אל נכר". וכבר הבאתי לעיל, שגם בעל באר עשק רמז ע"ז. הרי חזינן, שהתורה קראה בן נכר רק למי שנשתמד ויצא מדת ישראל לגמרי, אבל מי שלא נשתמד אפילו ע"א, אינו נקרא בן נכר, כמש"ל בשם הבאר עשק והמל"מ. ועי' קידושין ל"ו, ע"א, שנקראו בנים למקום וכו'. ועי' ספרי פ' שלח סוף פיסקא קיב, דע"ז לית בה דין דפוקד עון אבות' ששמו נמחה לגמרי. ועי' ברמב"ם הל' יסודי התורה פ"ו, ה"ה, שס"ת שכתבו מין ישרף, שלא להניח שם למעשיהם, מה שאין כן בעכו"ם.

ד' ושיטה שני' בטעם הגאונים לפטור זקוקת מומר מחליצה היא עפ"י הגמ' בב"ק ק"י, ע"ב: אלא מעתה יבמה שנפלה לפני מוכה שחין וכו' וסברי

ועוד נ"ל, דאדברא, בזמנינו יש מקום יותר לחלק בין משומד לכופר בעיקר, דהנה על סברת הח"ס הנ"ל יש מקום לפקפק ולומר, שמי שאינו שב ליהדותו מאימת המלכות הרי הוא כאנוס ואף שמחויב הוא לברוח ולמסור נפשו על קדושת מ"מ לא מקרי מומר ויש לדנוא כאנוס שהרבה מחמירים בו אפילו לדעת הגאונים וכמובא בב"ש קנ"ז ס"ק ה', ואולם בזמננו, שיש חרות מצד המלכות לשוב ליהדות והוא לא שב, הרי מחשבתו נכרת מתוך מעשיו שכבר נטמע לגמרי, והנה בהג"מ פ' התולץ העיר ע"ד הגאונים דבמשומד קדושו קדושין דחיישינן שמא הרהר תשובה בלבו, ולכאורה ה' לנו לחוש גם במשומד שמא עשה תשובה, וכבר העיר בזה בס' באר עשק וגם בחת"ס סי' הנ"ל, אבל בזמננו אנו רואים בשעת נפילתה ליבום שלא חזר ליהדותו והרי אין מעצור בידו מצד הרשות, וא"כ ודאי שלא עשה תשובה, ועוד, בכופר בעיקר ומחלל שבת ודאי שיש לנו לחוש שמא עשה תשובה, ועוד, דעל חלול שבת וכפירה בעיקר אנו צריכים לגבית עדות ולהתראה, כמובא בב"י סי' קי"ט בשם הרשב"א, ובנידון שלנו שמענו רק קול הברה בעלמא שהוא כופר ופוקר וא"כ בודאי שאין דינו כמומר.

ולכאורה ה' מקום לומר, שבזמנינו שנוהגים אנו בחליצה ולא ביבום וא"כ גם הזקוקה ליבם מומר לא תנשא לו אלא תחלוץ, וא"כ לא שייך אדעתא דהכי לא קדשה, ומצאתי שהעיר בזה בספר ד"ח סי' ק"ע, אבל משום הא לא אריא, שהרי בעינן שתהא עולה ליבום עכ"פ, ואי נימא דאדעתא דהכי לא קדשה, א"כ אינה ראוי' כלל ליבום וממילא אינה ראוי' גם לחליצה, וכעין שכתב הרמב"ם לענין מלך בהל' מלכים פ"ה, ה"ג, שאינו חולץ ואינו מיבם, ויש לחלק ולפלפל, היוצא מכל הנ"ל, שגם בזמנינו יש לחוש לדעת הגאונים ולהחמיר במשומד שאין חליצתו חליצה וממילא היא זקוקה לאח השני שאינו משומד.

ה) והנה חזר הרב המתיר וכתב אלי, שנתברר לו שהמשומד יצא מדת אחרי קדושי אחיו המת ובכה"ג סובר הוא שאין לחוש כלל לדעת הגאונים, שהרי טעם הגאונים הוא כפי המבואר בא"ז משום דנשואים הראשונים מפילים יעו"ש, אבל באמת כתב הא"ז בפירוש בסוף הסי' הנ"ל, וז"ל: "ולפר"ח דפסק מיתה מפלת אפילו ה' יהודי בשעת נשואי אחיו, אם ה' מומר בשעת מיתת אחיו לא חולץ ולא מייבם, שהרי מיתה מפלת ובשעת מיתה לא ה' יהודי". והנה באמת לפי הטעם במומר אינו זוקק משום דאדעתא דהכי לא קדשה נפשה, והו' שייך רק בה' מומר בשעת נשואי אחיו, אבל לא במי שהמיר

אח"כ, ועיין בביאורי הגר"א ז"ל סי' קנ"ז ס"ק ז' שכתב, וז"ל: "ולזה ניצא דווקא בשעה שקדשה", ועיין גם בתשובות מהר"ם ב"ב סי' תתרכ"ב, דמשמע ג"כ שבהמיר לאחר נשואין לא אמרינן אומדנא משום דלא אסיק אדעתא ועיין גם בב"ח סי' קנ"ז שכ"כ. הן אמנם, מקושתית התוס' בב"ק שם, ד"ה דאדעתא, שהקשו דא"כ "אדם שקנה מחברו שום דבר ונתקלקל יבטל המקח, דאדעתא דהכי לא קנה", משמע דלא ס"ל כנ"ל, וכמדומה שכבר העיר בזה הפ"י שם, ויש לפלפל בזה ואכמ"ל, אולם המעיין בתשו' מהר"ם ב"ב הנ"ל יראה דמסקנת דבריו שאין לחלק בין ה' מומר בשעת קדושין לבין המיר אח"כ, יעו"ש, שהרי בודאי עיקר טעם הגאונים הוא משום דמומר אינו זוקק כלל, כמ"ש הב"ח והחת"ס בסי' הנ"ל וכמ"ש בארוכה, ולפי טעם זה, בודאי שאין לחלק בכך, ולכן אני עומד בדעתי הראשונה, שיש להחמיר ולהצריכה חליצה מהאח השני שלא נשתמד, ודעתי להחמיר אף בדיעבד שקבלה חליצה מהמשומד, לפי שיש לנו לחוש לדעת הגאונים לחומרא, שכל דבריהם דברי קבלה וחלילה לנו להקל נגד דעתם באיסור יבמה לשוק.

ולכאורה היה מקום לומר דלטעם "דאדעתא דהכי לא קדשה נפשה" באם האחד הוא מומר ממילא בטלו הקדושין וא"כ אינה זקוקה גם לאח השני, אבל ז"א, דאומדנא זו היא כתנאי והרי כאלו התנתה שבאם תבי"ד יכריחו אותה להיזקק ליבום למומר יהי' הקדושין בטליו, אבל אם תבי"ד לא יכופו אותה לא יבטלו הקדושין, וביש לה שני אחים הרי יש רשות לבי"ד להצריכה חליצה מאח השני ואז לא בטלו הקדושין (ומה שיש להעיר ע"ז מהירושלמי דהוי כמתנה ע"מ שכתוב בתורה — אכ"מ והארכתי הרבה בקונטרסי הארוך), ולמה לנו להאריך, הרי הרמ"א הביא דעת המהר"ם, שגם בשני אחים היא זקוקה לחליצת מי שאינו מומר אף לדעת הגאונים הפוסקים זקוקת מומר מחליצה, ועדיין יש להעיר עפ"י דברי החכ"צ סי' א', שמומר אינו יכול לחלוץ, דבעינן שיתכוין לשם מצוה ומומר אינו מתכוין לשם מצוה ואדעתא דנפשי' עביד, עי"ש, ולפי"ז גם במומר לכה"ת שאינו משומד יש לומר כן דחליצתו פסולה, אבל כבר חלקו עליו האחרונים בזה וסוברים דמהני חליצת מומר, ועי' בחת"ס אבהע"ז ח"ב סי' ע"ד וכן במג"ח סי' תקצ"ט, וכן יוצא מפורש מדברי הרמ"א סי' קנ"ז, שכתב באם נשאת ונודע לה שיש יבם מומר י"א דווקא אם חלץ לה לבסוף לא תצא, מוכח, שחליצת מומר מהני, ובכלל הרי ראינו ממחלוקת הראשונים אי מומר זוקק או לא, שהם סוברים שבאם הוא זוקק יכול

חשוב כמשומד. ואמנם, יש לי להעיר על דבריהם ז"ל בפקפוקים רבים, אבל אין משיבים את האריות וכו'. ועכ"פ המיקל בשעת הדחק להתיר חליצת המשומד במקום שיש אח שני שהוא מומר לכה"ת, יש לו אילנות גדולים, ארזי הלבנון וקדושי עליון, לסמוך עליהם, ודעתי העני' בטלה ומבוטלה, אבל מ"מ יש לעני"ד לחקור ולדרוש אם הכופר והמומר לכה"ת הוא באמת כופר ומומר, שפעמים הרבה הם עבריינים מתוך קלות דעת ובהפקירא נחא להו, משא"כ המשומד כבר עשה מעשה לעקור מלבו כל רגש בושה וכיבה בידים את הויק האחרון של זיקה ליהדות ולעם ישראל.

ולעניין אם נשאת בשוגג ואח"כ נודע שיש להמת אח מומר, יש מחלוקת בין הפוסקים, ועי' ברמ"א סי' קנ"ז ס"ד, שהביא שתי דעות, ועי' בבאה"ט ובפ"ת שם. וגם בזה יש מחלוקת גדולה בין גדולי האחרונים, והפ"ת קיצר הרבה בדברי האחרונים. ולמעשה צריך שאלת חכמי וגדולי הדור אם מותרת בלא חליצה ואם מותרת להישאר אצל בעלה אם ידעה שיש אח מומר. ואם נישאת ואח"כ נודע שיש אח מחלל שבת וכופר בכה"ת כולה, אם מותרת להישאר אצל בעלה — הגה לפי מה שהעלינו אין ספק שאסורה בלא חליצה, ויש להסתפק אם מותרת אפילו לאחר חליצה. ודבר זה צריך בירור מקיף. ועוד חזון למועד א"ה.

סימן מה

כבוד ידידי המרום הרב המאה"צ וכו' החת"כ כש"ת
מה"ר מאיר הילדסהיימער שליט"א.

אחד"ש הדר"ג בכבוד הראוי וראיתי מכתבו של הגאון מדווינסק שליט"א (זצ"ל) והגהו הוא מחזיק בדעתו הראשונה, שהיבמה יכולה לחלוץ מיבמה המשומד ובאשר לפ"ד הדבר גוגע לאיסור יבמה לשוק אין חולקין כבוד לרב ואפילו כגובה ארזים גבהו. ולכן אני מציע להו"ג שאני מצדי מבטל את דעתי מפני דעתו של הרב מדווינסק שליט"א ודברי בטלים ומבוטלים ואין לי אף קצת תרעומות, אלא שהשאלה בעצמה צריך להציע לפני גדולי הרבנים בליטא, פולין ואונגארן עם העתק מתשובתי שערכתי בענין זה והם יחוו את דעתם בזה ואם כולם כאחד יורו לחומרא, אז בודאי לא יאבה הגאון מדווינסק שיחי' שדעתו תכריע את דעת כל גדולי הדור, ואם הוא לעצמו כל גדולי הדור בעיניו כקליפת השום — אין אנו יכולים לפסוק כדעת יחיד ועליו יהי' מוטל לסדר את החליצה לפני ב"ד הוקקים לו, ואם אחדים מגדולי הדור יורו

לחלוץ לה, ובגוף דברי הח"צ הנ"ל הארכתי בקונטרס הגדול שחיברתי בזה ואכמ"ל יותר.

בסוף דברי הנני לספר, כי בשאלה הנידונה לעיל הי' לי ריב דברים עם הגאון הגדול מהר"י ראזען מדווינסק זצ"ל, ומעשה שהי' כך הי' : אשה אחת מעיר הנ"ל הווקקה לשני יבמים, האחד הי' משומד בעיר קעניגסבערג, והשני הי' בעיר פטרסבורג אחרי כיבוש הבולשביקים ואי אפשר הי' להגיע אליו, והגאון ז"ל כתב להבי"ד דק"ק ברלין שיסדרו חליצה עם המשומד הנ"ל. וכאשר הציע הבי"ד הנ"ל את הענין לפני, העזתי פני בגאון הדור זצ"ל להעיר אותו על כל הדברים הנ"ל שלדעתי אין להתיר החליצה ע"י משומד במקום שיש אחר שאינו משומד, אבל הגאון ז"ל גער בי בדברים נמרצים וכתב שאין לעגן את האשה בשביל החשש שלדעת הגאונים אין חליצת מומר חליצה, והביא ראיות רבות מבבלי וירושלמי שאין הלכה כדעת הגאונים ואין לחוש לדבריהם במקום עיגון, ועוד הוסיף, שלדעת הגאונים גם האח השני שבעיר פ"ב דינו כמשומד, דמסתמא הוא מומר לכה"ת ואין ג"מ בין משומד ובין מומר. ולא הועילו כל טענותי שדעת התרוה"ד והרמ"א והחת"ס אינה כן, ורק פקד בפקודה נמרצת לסדר חליצה עם המשומד. ומכיון שקבלתי פקודה זו מגאון הדור, אמרתי להבי"ד הנ"ל שאין כאן מקום לשאלה על מי יש לסמוך, שבודאי אני בטל ומבוטל כחרס הנשבר מפני הגאון הנורא הזה, שכל גאוני הדור פחדו מהדר גאונו, ועי' בקשתי נסע הרה"ג ד"ר מאיר הילדסהיימער זצ"ל * לקעניגסבערג לדבר על לב המשומד שיחלוץ לאשת אחיו, אבל כל הפצרותיו של הרב ד"ר ה. לא הועילו והמשומד לא רצה לחלוץ בשו"א, ומכיון ששמע הגאון ז"ל מזה סגר את פתחי שפתו ולא רצה לדבר מזה הענין כלל. וסיפרו לי אנשים נאמנים שהגאון ז"ל חשב את המאורע הזה של סירוב המשומד לחלוץ לרמוז מן השמים. ואח"כ נודע לי שבספר שו"ת צפנת פענח, שי"ל אחרי הסתלקותו, נדפסה תשובת הגאון בענין זה. ועי' גם בשו"ת לבוש מרדכי אבהע"ז סי' ס"ד למו"ר הגרמ"ע ז"ל וכן בספר יד שאול, שיצא זה מקרוב בתל-אביב, תשובת הגאון הקדוש מהר"ח אייגעש מוילנא וצוקלה"ת אלי. ודעת הגאונים הנ"ל להתיר בשעת הדחק חליצת המומר, מטעם ס"ס, ספק שמא הלכה כרש"י שמומר אינו זוקק לחליצה ואחיו הוא, וא"ת לדעת הגאונים שמומר אינו זוקק — שמא הלכה כבעל העיטור המובא בטור אבהע"ז, שגם מחלל שבת

* עיין תשובתי אליו בסימן הבא.